

Psykologi — profesjon eller yrke?

Lederartikkelen i mai-nummeret av tidsskriftet oppfordrer til debatt om NPF skal være en fagforening eller en faglig forening. Det pekes på at utfallet av debatten vil kunne få avgjørende konsekvenser for norsk profesjonell psykologi.

Etter undertegnedes oppfatning har norsk profesjonell psykologi større behov for en profesjonsforening enn for en fagforening eller en faglig forening. En stor gruppe norske psykologer har utvilsomt behov for en fagforening, for en forening som kan ivareta og fremme deres interesser i lønnsforhandlinger og andre forhandlinger som har med arbeidsforhold å gjøre. Men det må samtidig være klart at ikke alle norske psykologer sitter i underordnede stillinger og at ikke alle har statlige og kommunale myndigheter som arbeidsgivere.

Foreliggende statistikk over norske psykologers arbeidsforhold tyder på at ca. 10 % arbeider innenfor det private næringsliv, at ca. 5 % innehar overordnede stillinger og at ca. 3 % har fulltidsbeskjeftigelse i privat praksis. I tillegg til den sistnevnte gruppe kommer et ikke ubetydelig antall psykologer (muligens ca. 60) som har privat praksis som deltidsbeskjeftigelse. Den private praksis som utføres av de heltidsbeskjeftigede, utgjør derfor bare en del av den private tjenesteyting. I alt oppga 26 % av de spurte yrkesaktive psykologer i NAVF-undersøkelsen høsten 1976, at de hadde en eller flere bistillinger. Høyest var frekvensen blant psykologer ved psykiatriske sykehus (40 %), men også blant psykologer innen helsevesenet forøvrig og innen den pedagogisk-psykologiske rådgivningstjeneste var det forholdsvis høye tall. Bistillinger innen undervisningssektoren er særlig alminnelig. Dernest følger deltidsarbeid innen helsesektoren.

Det er grunn til å anta at omfanget av psykologenes private praksis vil øke i de kommende år.

En profesjonsforening er noe mer enn en faglig forening. En sterk profesjonsforening er en betingelse for å utvikle faglige og etiske yrkesstandarder. Det er også en betingelse for at foreningen skal ha myndighet til å utferdige kompetansebevis med honorarregulerende konsekvenser. En profesjonsforening står som en slags garantist overfor klienter og samfunn at de profesjonelle tjenester som ytes holder rimelige faglige mål og at det er et rimelig forhold mellom tjenester og honorarsatser. Enkelte profesjoner sysler for øyeblikket med tanken om å stille krav om regelmessig videreutdanning. Også tanker om tidsbegrenset autorisasjon på grunnlag av avlagte kompetanseprøver, har vært trukket frem som mulige utviklingslinjer.

En profesjonsforening vil ha som utgangspunkt at den skal være et samlede tilholdssted for alle profesjonsutøvere, enten disse er selvstendige, overordnede eller underordnede. Et hovedperspektiv vil være å heve de profesjonelle standarder til fordel for de grupper som mottar profesjonens tjenester og til fordel for allmenne samfunnsinteresser. En profesjonsforening vil alltid utvirke en viss indre kontroll og parallelt med dette, oppbære en viss ytre autonomi. Reduseres kontrollen, vil autonomien lett bli tilsvarende svekket.

Mange sosiologer har vært opptatt av spørsmålet om hva som skiller en profesjon fra et yrke. En innfallspport er å si at en profesjon er et yrke som er karakterisert ved at det forvalter bestemte nyttige og praktiske ferdigheter — samtidig som det er identifisert med et noenlunde avgrensbart teoretisk kunnskapstilfang. Et yrke hvor ferdighetsaspektet står sentralt er følgelig ikke uten videre en profesjon. Et yrke med teoretiske kunnskapsproduksjon som det vesentlige, vil heller ikke uten videre kvalifisere. Ikke sjelden blir allikevel profesjonsbegrepet nyttet som en samlebetegnelse på yrker som forutsetter en universitets- eller høyskoleutdannelse.

En annen definisjon, som er noe mer innsnevret og som har hatt en viss utbredelse, er å si at et yrke vil være en profesjon hvis det oppfyller følgende betingelser: 1) Yrkesutøverne har en bestemt langvarig formell utdanning bak seg; 2) Personer som tar denne utdanningen har et bestemt yrke som karrieremotivasjon; 3) Det angjeldende yrke kan ifølge sosiale konvenser, bare fylles av personer som har en slik utdanning bak seg. Definisjonen understreker at det må foreligge en bestemt kobling mellom utdanning og yrkesutøvelse.

Ulike profesjoner varierer i grad av profesjonalisering. Man kan følgelig tenke seg et kontinuum eller en skala fra klart ikke-profesjonelle til topp-profesjonelle intellektuelle yrker. Det topp-profesjonelle yrke vil ha likhetstegn med de gamle håndverksfag. Det vil ha monopol på utøvelse av visse tjenester, det vil ha full kontroll med rekrutteringsforholdene og det vil endog kunne utøve kontroll over yrkesutøvernes geografiske plassering. Det vil øve kontroll over arbeids- og inntektsforhold, og i tidligere tider ville ivaretagelsen av mange av de oppgaver som i dag er overtatt av det offentlige trykkesystem, innta en sentral plass.

Et yrkes profesjonaliseringsgrad vil variere over tid. Hvis er yrkes monopolstilling blir svekket, vil man stå overfor en avprofesjonalisering. Et nytt yrkes profesjonalisering innenfor et tidligere yrkes domene, vil derfor lett føre til et opplevd statustap.

Det er vanskelig å angi nøyaktig hvilke betingelser som må være til stede for at et yrke skal kunne betegnes en profesjon. Yrkesutøvernes selvopplevelse vil være en viktig faktor. Den aller viktigste vil kanskje være at yrket får bestemte rettigheter fra statsmyndighetenes side samtidig som det blir pålagt forpliktelser overfor de samme myndigheter. Norske psykologers refusjonsrettigheter overfor Folketrygden representerer i så måte en viktig

milepel, men langt de viktigste — er de som er hjemlet i psykologloven av 1973. Loven er en forskriftslov, og den åpner muligheter både for mange nye rettigheter og også for plikter.

Psykologprofesjonens offentlige anerkjennelse er både en vinning og et tap — bestemt av hvilke øyne som ser. Vi har fått utdanningsstandarder og godkjenningkriterier og også andre begrensninger som tidligere var ukjente. Omkostningene er hittil blitt opplevd som små, sett i forhold til den oppnådde gevinst. Dette synes å være en utbredt oppfatning blant norske psykologer.

Et hovedpoeng er dette: Profesjonaliseringen gir rettigheter, men også plikter. Statsapparatet gir, men det også tar. Profesjonalisering impliserer i vårt samfunn ofte en suksessiv økning av makt og innflytelse, men samtidig en inkorporering i det eksisterende maktapparat. Å tro at man kan få uten å gi noe tilbake, er en vakker, men urealistisk tanke.

Etter mitt skjønn er det nokså parallelle forhold som gjør seg gjeldende innenfor arbeidslivet. En fagforening må, hvis den vil oppnå noe, følge bestemte spilleregler. Brytes reglene, mister den forhandlingsrett, og kan komme ut i en situasjon hvor den til tross for egne ønsker om å være en fagforening ender opp som en faglig forening. Under visse forhold kan den pådra seg et økonomisk ansvar som kan sette en brå stopp for endog all faglig aktivitet. NPF har oppnådd forhandlingsrett med kommuneforbund og andre offentlige instanser. Men også her gjelder at rettigheter følges av plikter, og at man ikke får uten å gi.

Det har i tidsskriftet vært en del inserater som kan tolkes slik at enkelte av NPF's medlemmer stiller seg skeptiske til foreningens fagforeningsmessige profil. Det virker uklart på meg om de samme — som ønsker en militant fagforening — er villige til å ofre hele fagforeningstanken til fordel for en faglig forening, hvis de ikke får det som de vil.

Hovedpoenget med disse linjer er ikke å polemisere hverken mot profesjonsaktivister eller fagforenings-forkjempere. Hva jeg ønsker å få frem er at det synes å være noenlunde parallelle prosesser som gjør seg gjeldende innen profesjonslivet og arbeidsliv. Innflytelse medfører også ulemper. Men innflytelse vil ikke sjelden avgjøre om et yrke skal oppleve arbeidsløshet eller ikke.

På den annen side: Aksjoner for betydelig øket makt kan føre til at en sitter tomhendt og maktesløs tilbake. Hvis man gaper for høyt, vil man gjerne ikke få noen ting.

Jeg tror det er grunn til å overveie om ikke tidspunktet er inne til at psykologforeningen som profesjonsforening og som fagforening skiller lag. Jeg tenker meg ikke skilsmissen som total. Det må være muligheter med administrative forbindelseslinjer, men i juridisk forstand bør de to deler være adskilte objekter. Muligens kan forholdet mellom Den norske legeforening og Yngre legers forening tjene som et hensiktsmessig forbilde.

At det på både kortere og lengre sikt er duket for konflikter, hvis en slik separasjon ikke blir iverksatt, synes åpenbart. Dette er en følge av at en profesjonsforening og en fagforening har målsetninger som ikke alltid er sammenfallende.

En understrekning av betydningen av å ivareta egne medlemmers interesser lyder f.eks. riktig i fagforeningsammenheng, men i profesjonssammenheng blir inntrykket svært lite tillitvekkende.

Bjørn Christiansen